

ISTOPOLNE ZAJEDNICE I DECA

*Zorica MRŠEVIĆ**

Pravni statusi istopolnih zajednica

Istopolni brak je trenutno zakonit u Holandiji, Belgiji, Španiji, Kanadi¹, Južnoj Africi i u američkim državama Masačusets, Kalifornija,² Konektiket, Ajava, Nju Hempšir i Mejn,³ dok barem 18 zemalja istopolnim zajednicama nudi neki oblik zakonitog priznanja.

Povodom Međunarodnog dana porodice, NVO-i koje se bave socijalnim pitanjima su 15. maja 2007. godine podsetile EU da sve definicije porodice treba da odražavaju raznolikosti porodica koje postoje u evropskim društvima. Nepriznavanje postojanja istopolnih zajednica i nereagovanje na određene izazove sa kojima su one suočene putem strategije i zakona jednako je diskriminaciji na osnovu pola, rase, godišta, nacionalnosti, religije, invalidnosti i seksualne orijentacije. "Ne želimo da se naše porodice stalno smatraju drugorazrednim. Deca iz lezbejskih, homoseksualnih, biseksualnih i transeksualnih (LHBT) porodica su ta koja na kraju plaćaju cenu diskriminatornih mera. Nepriznavanje LHBT porodica zakonski i u praksi će samo oštetiti prava dece na bezbednost i zaštitu koje su dostupne drugoj deci, međutim to neće zaustaviti postojanje LHBT porodica."⁴

* Fakultet za evropske pravne i politikološke studije, Sremska Kamenica.

¹ Nekanadski državljani mogu da sklope istopolni brak u 12 od 13 kanadskih provincija i teritorija u toku samo jednog dana, dok je u trinaestoj državi Kvebeku to isto moguće, jedino je procedura nešto duža.

² Predsednički izbori u Americi su iskorišćeni kao momenat kada nacija glasa da se sprovedu i referendum o pitanju istopolnog braka. Negativni većinski stavovi su izraženi u Kaliforniji, Floridi i Arizoni.

³ Zakoni o istopolnim brakovima će početi da važe od jeseni 2009. u Mejnu i Nju Hempširu.

⁴ <http://www.age-platform.org> (AGE – the European Older People's Platform); <http://www.edf-feph.org> (European Disability Forum); <http://www.enar-eu.org/en> (European Network Against Racism); <http://www.ilga-europe.org> (European Region of the International Lesbian and Gay Association); <http://www.womenlobby.org> (European Women's Lobby); <http://www.youthforum.org> (European Youth Forum).

Inače, Danska je prva zemlja u svetu koja je zakonski dozvolila istopolne zajednice (1. oktobra 1989). Šest godina docnije objavljeni su sledeći podaci: do januara 1996. registrovalo se 2083 istopolnih parova, od toga se 17% (357) kasnije razvelo, a 219 veza se okončalo tako što je jedan od partnera umro. Registrovano partnerstvo je očigledno zanimljivija institucija za muške parove nego za ženske: 1449 parova su muški, a 634 ženski. Lezbejski parovi u Danskoj ne samo što su ređi, već su i nestabilniji: naime 23% se kasnije razvelo za razliku od 14% "razvoda" među muškarcima.

Podaci za Britaniju, koja je odobrila istopolno partnerstvo 2005. godine, su sledeći: više od 3500 ceremonija sklapanja građanskog partnerstva desilo se između 21. decembra 2005. i 31. januara 2006, prema zvaničnim izveštajima. Gradovi Brajton i Houv su najpopularnija mesta za sklapanje takvih veza, a prati ih Vestminster, sa londonskim opštinama Soho, Kensington i Čelsi. Više od 700 građanskih partnerstava je sklopljeno prvog dana kada je propis koji to omogućava, stupio na pravnu snagu. Partnerstvo omogućava nova prava u oblastima kao što je radno pravo, penzije i nasleđivanje.

U Los Angelesu su početkom oktobra 2008. objavljeni rezultati istraživanja koji otkrivaju da je tokom tri meseca, od kada su u Kaliforniji legalizovani istopolni brakovi, oko 11000 parova iskoristilo ovo pravo i venčalo se.⁵ Broj istopolnih parova u ovoj državi povećao se na 109000, a u SAD na 14%. Kako je, međutim, za dan predsedničkih izbora najavljen referendum o istopolnom braku, stotine parova požurilo je da obavi ceremoniju venčanja u skupštini San Franciska pre glasanja 4. novembra. Poslednji rezultat je da se u Kaliforniji tokom pet meseci, koliko je sklapanje gej brakova bilo zakonito, venčalo oko 17000 parova. U Kaliforniji trenutno živi oko 861000 LGBT osoba, najviše u San Francisku (14%), Hamboltu (5,6%), Lejku (5%), Santa Kruz (5%) i Sakramentu (4,3%).

U Kaliforniji, gde su takvi brakovi ozakonjeni u junu, za zabranu je glasalo preko 52 odsto biračkog tela, a protivnika bračnih zajednica homoseksualaca u Floridi i Arizoni bilo je još više, iako je u Arizoni prošle godine slična zabrana odbijena. Pretpostavlja se da je zabrana u Kaliforniji⁶ izglasana zahvaljujući biračima iz afroameričkih i hispanskih zajednica. Ipak, u toj državi homoseksualcima će biti dozvoljeno da svoje zajednice ozvaniče u opštini u vidu građanskog partnerstva, što u Floridi i Arizoni nije slučaj. Statistika pokazuje da je 70 odsto crnih glasača u Kaliforniji podržalo

⁵ <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-9227.html> (Institut Williams).

⁶ To je neočekivan rezultat jer su rezultati tri nedavno vođenih istraživanja kalifornijskog javnog mnjenja ukazivali da se 51 do 54% kalifornijskih građana sa biračkim pravom protive tom ukidanju gej braka, dok ga njih 40 do 42% podržava (Wockner, 2008).

uvođenje zabrane kao i više od polovine Hispanoamerikanaca, koji čine gotovo 20 procenata biračkog tela, dok je 53 odsto belaca bilo protiv. Sveštenici 1130 hispanskih crkava pozivali su nedeljama svoje parohijane da podrže zabranu.

Tako je sklapanje braka između pripadnika istog pola sada zakonito samo u Masačusetsu i Konektiketu, dok će Roud Ajlend i Njujork nastaviti da priznaju takve zajednice sklopljene van njihovih granica. Građanske zajednice podrazumevaju gotovo ista prava kao i brak i dozvoljene su u nekoliko američkih država. Zvaničnici Los Anđelesa, San Franciska i okruga Santa Klara najavili su da će se žaliti na zabranu.

Mnoge zemlje su registrovanim istopolnim parovima dale neka, većinu ili (gotovo) sva prava i obaveze braka na osnovu zakona o registrovanom partnerstvu, porodičnom partnerstvu ili građanskoj zajednici. Te zemlje uključuju Andoru, Češku, Dansku, Finsku, Francusku, Nemačku,⁷ Island, Luksemburg, Novi Zeland, Norvešku, Sloveniju, Švedsku, Švajcarsku i Veliku Britaniju.⁸ Grenland, koji je samoupravljavajući administrativni deo Danske, takođe ima zakon o građanskoj zajednici. U drugim zemljama, kao što su Argentina, Australija, Brazil, Meksiko i SAD, takva prava se dobijaju na osnovu gradskih ili pokrajinskih zakona. Putem sudske ili administrativne prakse, zajedničko življenje istopolnih partnera je postalo pravno uvažavano u Austriji, Kolumbiji, Hrvatskoj, Mađarskoj, Izraelu i Portugalu kao i u delovima Australije, Italije i SAD-a. Švedski parlament će, prema očekivanjima, ozakoniti istopolni brak početkom 2009. posle obimne javne rasprave, čime će Švedska postati sedma država koja je usvojila takvo zakonsko rešenje.

Gejevi i lezbejke u Zapadnoj Evropi uživaju pravno priznata prava i visoki nivo tolerancije koji bi bio nezamisliv 15 godina ranije. Ali u Istočnoj Evropi, neprijateljstvo i diskriminacija homoseksualaca postoji još uvek duboko ukorenjena.⁹ Razlika između Istočne i Zapadne Evrope za istopolno orijentisane osobe je ponekada zaista depresivno iskustvo, rekao je Tomaš Šćipula, sekretar Poljske kampanje protiv homofobije, poljske organizacije koja se bori za pravnu i društvenu ravnopravnost gejeva i lezbejki.

⁷ Posle 2001, kada je vlada levog centra kancelara Gerharda Šredera usvojila zakon o gej zajednicama, istopolni parovi su dobili gotovo ista prava i privilegije kao i venčani parovi.

⁸ Britanija je omogućila građanska partnerstva decembra 2005, čime su istopolni brakovi učvrstili svoje zajednice i zakonski. Omogućeno im je uživanje novih prava iz oblasti kao što su radni odnosi, penzije i nasledna prava, čime su se parovi koji su sklopili građansku zajednicu približili, po obimu prava i odgovornosti venčanim, heteroseksualnim parovima.

⁹ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3529008,00.html> (Hurdles still high for gays in Eastern Europe).

U današnje vreme mladi Poljaci dosta putuju u razne zemlje, kao što je npr. Španija, gde gejevi mogu da se venčaju i gde nema različitog pravnog tretmana homoseksualca u odnosu na druge ljude. Onda se vraćaju kući pitajući se zašto u Poljskoj mora sve da bude baš tako.

Dok je homoseksualni odnos dekriminalizovan u celoj Istočnoj Evropi, široko društveno prihvatanje istopolnih odnosa je često još uvek daleko. Istopolni brakovi nisu legalni nigde u Istočnoj Evropi; tri zemlje su čak usvojile ustavnu zabranu toga. Samo Mađarska i Češka su usvojile zakone po kojima postoji pravno priznavanje istopolnih zajednica. Dok je u Holandiji za 82 procenta odraslih istopolni brak sasvim prihvatljiva stvar, ta prihvaćenost vidljivo pada kada se pođe dalje na istok Evrope, prema podacima Evropske Komisije iz 2006. godine. U Slovačkoj njih je 19 procenata, u Rumuniji 11 procenata, a na dnu liste je Poljska sa samo 7 procenata onih koji prihvataju istopolne zajednice. Razlozi za to su različiti. U Poljskoj je u pitanju snažna Katolička crkva, koja ima generalno negativan stav o homoseksualnosti i jaku ulogu u usporavanju zakonskih promena statusa homoseksualaca i progressa u njihovom prihvatanju. Zemlje kao što su Mađarska i Češka nemaju jake crkve i među zemljama nekadašnjeg Varšavskog pakta su nekako "najzapadnije". Zbog toga je kod njih prihvatanje homoseksualnosti višeg nivoa nego što je npr. u Litvaniji i Letoniji, koje su mnogo više u ruskom domenu uticaja, prema podacima koje daje Juris Lavrikovs, menadžer komunikacije ILGA. "Politička elita u zemljama kao što su Mađarska i Češka učinile su veoma jasnom svoju orijentaciju ka zapadnjačkim vrednostima, prema EU. Poljska i Letonija još traže svoj identitet", rekao je Lavrikovs govoreći na Evroprajdu u Štokholmu.

Sve te države koje su se nedavno pridružile EU već sada imaju merljiv napredak u stavovima prema lezbejkama i gejevima, rekao je. Jedna EU direktiva sprečava diskriminaciju na radnom mestu na osnovu seksualne orijentacije u celoj zajednici. "Biti deo EU znači prihvatiti zajednicu vrednosti", rekao je Lavrikovs. "EU članstvo i nova otvorenost pomaže razvitku ravnopravnosti.

Prihvaćenost istopolno orijentisanih osoba – rezultati nedavnih istraživanja

Većina Finaca nema problem da ima istopolno orijentisane susede, objavljeno je u avgustu 2008. Naime, osamdeset procenata Finaca nema primedbi da živi vrata do vrata sa istopolno orijentisanim osobama, osobama koje imaju HIV ili emigrantima, kako se navodi u rezultatima koje je vodila

novinska kuća Väli-Suomi. Ipak, 92 procenta ne želi za susede osobe koje koriste drogu, 78% se protivi da živi pored alkoholičara, 56% se ne slaže da to budu kriminalci, a 44% odbacuje mogućnost da im susedi budu mentalno labilne osobe.

U stvari, većina Evropljana nema ništa protiv da ima istopolno orijentisane osobe za svoje susede, tako da se dobija relativno visokih 7,9 od deset na skali prihvatljivosti: Šveđani najmanje imaju protiv tj. najviše prihvataju takve susede (9,5), prate ih Holandani i Danci (9,3). Taj nivo prihvatanja ne karakteriše Bugarsku (5,3), Letoniju (5,5) i Litvaniju (6,1). Takođe, većina Evropljana nema ništa protiv da ima istopolno orijentisanog političkog lidera svoje zemlje: EU prosek je 7,0 od mogućih 10. Značajno je reći da preko jedne trećine Evropljana (36%) potpuno prihvata istopolno orijentisanog lidera, geja ili lezbejku, što je ocenjeno sa 10 na skali od 10.

Prihvaćenost zakonskog priznavanja istopolnih zajednica – rezultati nedavnih istraživanja

Veliko sondiranje javnog mnjenja EOS Gallup Europe poll objavljeno oktobra 2003. dokazalo je da Evropljani podržavaju gej brakove. Naime, 57 procenata stanovnika u 15 zemalja članica Evropske Unije podržava istopolni brak. Tada su samo Holandija i Belgija imale mogućnost da istopolni parovi sklapaju redovni brak. Istovremeno je šest drugih evropskih zemalja priznavalo domaće partnerstvo regulisano zakonom koje omogućava registrovanim istopolnim parovima mnoga, ako ne i većinu prava koja imaju supružnici. Ta podrška je drastično niža u 13 zemalja koje su tada čekale da se pridruže Evropskoj uniji. Samo 23 procenta ljudi tih zemalja, od kojih su mnogi nekada bili komunisti, prihvataju omogućavanje istopolnim parovima da se venčaju.

Anketirana lica su takođe pitana i o njihovom mišljenju o usvojenju: 42% starih EU stanovnika i 17% stanovnika zemalja koje pristupaju EU podržavaju dozvoljavanje istopolnim parovima da usvajaju decu. Anketa je pokazala da najveća podrška istopolnim parovima dolazi od strane žena, mladih, visoko obrazovanih, ateista, levičara i stanovnika zemalja koji su već proširili prava istopolnih parova sa nekim bračnim pravima. Danska je izrazila najveću podršku istopolnom braku (82%), praćena Holandijom (80%), Luksemburgom (71%), Švedskom (70%), Španijom (68%), Belgijom (67%), Norveškom (66%), Švajcarskom (65%), Nemačkom (65%), Francuskom (58%), Finskom (56%), Češkom (50%), Austrijom (48%), Velikom Britanijom (47%), Italijom (47%), Irskom (46%), Portugalijom (43%), Slovenijom (40%), Mađarskom (37%), Estonijom (35%), Slovačkom

(30%), Litvanijom (26%), Maltom (23%), Bugarskom (20%), Latvijom (19%), Poljskom (19%), Rumunijom (17%), Grčkom (16%), Turskom (16%) i Kiprom (9%).

Po pitanju pozitivnog mišljenja o mogućnosti usvajanja dece od strane istopolnog para, Holandija je prva sa (64%), praćena Nemačkom (57%), Španijom (57%), Danskom (54%), Luksemburgom (49%), Belgijom (47%), Švajcarskom (47%), Švedskom (42%), Francuskom (39%), Norveškom (37%), Velikom Britanijom (35%), Češkom (35%), Irskom (34%), Mađarskom (34%), Austrijom (33%), Finskom (30%), Slovenijom (30%), Estonijom (27%), Italijom (25%), Portugalijom (25%), Slovačkom (17%), Turskom (16%), Bugarskom (14%), Litvanijom (13%), Latvijom (11%), Grčkom (11%), Rumunijom (11%), Maltom (10%), Poljskom (10%) i Kiprom (6%). Norveška i Švajcarska, iako su geografski locirane u Evropi, nisu delovi Evropske unije.

Jedno nedavno britansko istraživanje,¹⁰ vođeno u nameri da pomogne marketinškim firmama da bolje predstave proizvode LGBT zajednici, pokazuje da se 52% gejeva i lezbejki nalazi u dogotrajnim monogamnim vezama.¹¹ Od svih onih koju imaju veze, 31% su u vezama koje traju od jedne do tri godine i 15% su u monogamnim vezama koje su duže od dvanaest godina. To razbija duboko ukorenjenu predrasudu da su istopolne zajednice nestabilne po prirodi stvari, a da su istopolno orijentisane osobe promiskuitetne i da izbegavaju stalne veze. Posebno profilisano tržište roba i usluga specifično namenjenih LGBT osobama je sve više orijentisano ne više na imućne pojedince/pojedinke tog životnog stila, već zapravo na parove, pa i prave porodične zajednice koje se karakterišu trajnošću i decom.

Inače, istopolno partnerstvo poznato još i kao "gay marriage" može da donese trajna zdravstvena poboljšanja istopolnim parovima, po nalazima jedne studije koju je objavio *Reuters* februara 2006. Lekari već znaju da brak predstavlja uslov za zdravstveno poboljšanje heteroseksualnih parova i to na razne načine. Naučnici (tim profesora Michaela Kinga sa London's Royal Free i University College Medical School) sada kažu da građansko partnerstvo istopolnih parova može takođe da donese iste zdravstvene koristi.

Agencija Sifo obratila se uzorku od 1000 ljudi u Švedskoj sredinom januara 2008. pitanjem: "Da li smatrate da bi istopolni partneri trebalo da imaju mogućnost da pravno sklope brak ili smatrate da oni ne bi smeli da sklapaju

¹⁰ Proračuni kažu da je potrošnja LGBT zajednice 514 milijardi dolara godišnje.

¹¹ Više od polovine GL populacije ima duge monogamne veze (<http://uk.gay.com>, 26. 1. 2004).

brakove?". Krajem januara objavljen je rezultat tog istraživanja po kome 71% ispitanika podržava potpun istopolni brak, zalažući se time za dalji razvitak instituta registrovanog partnerstva koji već četrnaest godina postoji u Švedskoj (Wockner, 2008a).

Početkom februara 2008. objavljeno je da tri četvrtine Španaca (Wockner, 2008b) podržava dve godine star nacionalni španski zakon po kome se istopolni partneri mogu venčati. Novo istraživanje koje je sprovedla agencija Instituto Opina/Cadena Ser pokazala je da 74,5% ispitanika podržavaju taj zakon, dok bi samo 18,1% ispitanika želelo da on bude opozvan (ostatak nema mišljenje). Predsednik Zapatero je istovremeno i sam javno potvrdio svoju podršku institutu istopolnog braka, obećavajući da Španija neće u tom pogledu načiniti nikakav korak nazad i da će ostati dosledna u svojoj borbi za toleranciju i slobodu.

Prema anketi koju je vodio Des Moines Register (Wockner, 2008c) između 17. i 20. februara 2008, više od polovine stanovnika američke države Ajove podržava građanske zajednice za istopolne parove, ali ne odobrava sklapanje brakova: 62% smatra da brak mora da bude samo između žene i muškarca dok 32% prihvata istopolni brak.

Početkom aprila 2008. objavljeno je istraživanje sprovedeno od strane Lansdowne Market Research (Wockner, 2008d) koje je pokazalo da 58 procenata Iraca veruje da istopolni parovi treba da imaju mogućnost sklapanja građanskog braka, dok 26 procenata misli da njima treba da bude omogućeno samo građansko partnerstvo, ali ne i brak.

Vermont je 2000. godine (Wockner, 2008e) postala prva država Sjedinjenih Država koja je donela zakonske odredbe o građanskoj zajednici kojima je istopolnim partnerima u toj državi omogućeno da steknu sve povlastice, zaštitu i odgovornosti koje po zakonima Vermonta imaju bračni drugovi. Do sada je tu zajednicu sklopilo oko 1300 parova iz Vermonta i više od 8000 parova sa strane. 54% ispitanika u Vermontu je podržalo ozakonjenje braka istopolnih partnera, dok je 37 procenata bilo protivno toj ideji. Anketu je u martu 2008. popunilo sedam hiljada ispitanika i pokazalo je da postoji 8% porasta u podršci istopolnim brakovima u odnosu na nalaze prošlogodišnjeg istraživanja.¹²

U Poljskoj je 31. marta 2008. objavljeno da se Poljaci ne slažu sa svojim predsednikom u pogledu Povelje EU. Naime, 65 procenata Poljaka podržava usvojenje Lisabonskog ugovora koji bi obavezao Poljsku da bude u skladu sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije koja je prijateljski nastrojena

¹² WPTZ-TV izveštaj 26. marta 2008.

prema istopolno orijentisanim osobama. Samo 19 procenata veruje da je upozorenje predsednika Lecha Kaczynskog objavljeno na televiziji 17. marta – da bi usvajanje tog ugovora moglo da znači primoravanje Poljske da legalizuje istopolne brakove – tačno, navodi se u istraživanju objavljenom u *Gazeta Wyborcza*.

Nju Džersi želi da okonča diskriminaciju u pogledu mogućnosti sklapanja brakova i spreman je podrži svoje zvaničnike u njihovim naporima da to realizuju, prema anketi koju je obavila agencija Zogby Poll¹³ 19. avgusta 2008. Naime, 59 procenata stanovnika Nju Džersija se slaže sa omogućavanjem istopolnim parovima da sklope brak (Wockner, 2008f). To odobrenje je, doduše, uslovljeno time da zvaničnici te države zaključe da zajednica koju priznaje građanski zakon nije dovoljna da istopolnim parovima omogući istu pravnu zaštitu kao što je ona koju omogućuje bračna zajednica. Toj ideji se protivi 33 procenata anketiranih, 69 procenata smatra da je bračna ravnopravnost neizbežna u Nju Džersiju, dok 21 procenat smatra da to nije slučaj. Istovremeno, 57 procenata bi podržalo inicijativu guvernera te države da sledi primer Njujorka, gde je priznato važenje istopolnih brakova sklopljenih na drugim mestima. Protiv je 27 procenata, 71 procenat smatra da ne bi bilo negativnog osećaja prema članovima predstavničkog tela koji bi glasali za uvođenje istopolnog braka, a 67 procenata ispitanika veruje da istopolni brak ne bi ni na koji način ugrozio instituciju braka kao zajednice heteroseksualnih parova. Postojeća pravna mogućnost sklapanja građanske zajednice smatra se greškom svoga vremena, pod obrazloženjem da se radi o odloženoj pravdi koja nije ništa drugo do uskraćena pravda.

The Gay & Lesbian Alliance Against Defamation objavila je 18. avgusta 2008. godine da 1049 američkih dnevnih novina prihvata objave venčanja istopolnih parova (Wockner, 2008g). Istovremeno, 83 procenata svih američkih čitalaca dnevnih novina čita štampu koja prihvata objave istopolnih venčanja. Države u kojima sve novine objavljuju te oglase, tako da je tamo pokrivenost čitalačke publike stoprocentna, su: Aljaska, Kolorado, Konektiket, Havaji, Masačusets, Mejn, Rod Ajlend, Nju Džersi i Vermont. Tu se mora ubrojati i Njujork i Kalifornija, gde u svakoj postoji samo po jedna novina koja ne objavljuje takve oglase. Lokalna štampa odslikava rastuću vidljivost života istopolnih ljudi i istopolnih zajednica otvarajući svoje stranice pričama koje se odnose na njih. To takođe doprinosi Amerikancima da uvide da u njihovoj zajednici postoji raznolikost i spoznaju da uprkos tim različitostima oni dele iste zajedničke vrednosti.

¹³ Anketirano je 803 potencijalnih glasača sa graničnom greškom od 3,5%.

Rezultati istraživanja javnog mnjenja koje je 26. oktobra 2008. objavio list *Observer* (UK) ukazuju da tri od četiri ispitanika smatra da bi dobrovoljna istopolna zajednica trebalo da bude zakonski priznata, 55% smatra da bi homoseksualcima trebalo dozvoliti da usvajaju decu, a 60 procenata smatra da bi zakonski odobren uzrast za stupanje u seksualne odnose za homoseksualce trebalo da bude isti kao za heteroseksualne.¹⁴

Prihvaćenost sopstvene istopolnosti i porodični planovi – rezultati nedavnih istraživanja

Krajem januara 2008. objavljeno je da gotovo svaki osmi kanadski tinejdžer prihvata svoju istopolnu orijentaciju. Četrnaest procenata devojaka i trinaest procenata mladića u tinejdžerskom uzrastu su privučeni osobama istog pola, kako pokazuju rezultati *Ipsos Reid* istraživanja. Rezultati su javno predstavljani u januarском broju časopisa *Pediatrics and Child Health*.

Istraživanje među njujorškim tinejdžerima lezbejkama i gejevima pokazuje da većina njih želi da budu roditelji jednog dana.¹⁵ Nedavno američko istraživanje (D'Augelli, Rendina, Sinclair, 2008) ukazuje da homoseksualna omladina oba pola želi da živi u braku i da ima decu u vreme kada bude imala oko trideset godina. Veruje se da je ovo prvo istraživanje tog tipa, pa istraživački nalaz da homoseksualna omladina očekuje da provede svoj život odraslih ljudi u dugotrajnim, stabilnim, monogamnim zajednicama u kojima će odgajati decu – predstavlja tim značajniji podatak.

Istraživanje je obuhvatilo 133 mladih ljudi iz Njujorka i odnosilo se na njihove stavove po različitim pitanjima koja uključuju i ona koja se odnose na životne zajednice, porodicu, usvojenje. Istraživači su potvrdili da više od 90% devojaka i više od 80% mladića očekuje da bude u stabilnim monogamnim zajednicama kada budu bili stariji od 30 godina. Oko 67% mladića i 55% devojaka izrazilo je želju da odgajaju decu. Od onih koji su želeli da podižu decu, 58% mladića i 54% devojaka izrazilo je svoje očekivanje da podižu biološki sopstvenu decu, 42% mladića i 32% devojaka očekuju da usvoje decu, dok 16% mladića i 14% devojaka očekuje da uzme decu u hranjeništvu, dok 36% devojaka i 17% muškaraca očekuje da im njihov partner pomaže da podižu svoje ili partnerovo biološko dete.

¹⁴ <http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/2008/oct/26/relationships>;

<http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/series/sex-uncovered>.

¹⁵ <http://www.proudparenting.com/node/1530> (Married with children: Study shows lesbian and gay teens want to be parents some day).

Ono što je najinteresantnije nije samo visoko prisustvo želje homoseksualnih tinejdžera da imaju decu i žive u stalnim, stabilnim monogamnim vezama već i činjenica podudarnosti njihovih očekivanja sa očekivanjima njihovih heteroseksualnih vršnjaka, dokazujući da homoseksualnost ni na koji način ne menja prirodnu ljudsku želju za potomstvom i stabilnim porodičnim zajednicama. Očigledno je da će homoseksualna zajednica biti različita u 21. veku od onoga što je ona bila u drugoj polovini dvadesetog veka, naime tajno društvo usamljenih i izolovanih pojedinaca.

U Nemačkoj po godišnjem mini popisu stanovništva, koje je *Deutsche Presse-Agentur* objavila u septembru 2008. godine, ima 68000 istopolnih parova. Smatra se da je broj daleko potcenjen, jer je ispitanicima ostavljena mogućnost da na to pitanje ne odgovore, tj. da ostave prazno polje (Wockner, 2008h). Oko 15 hiljada takvih parova je ušlo u službeno registrovano partnerstvo. U Nemačkoj se inače pitaju da li je zaista došlo vreme da se redefiniše pojam porodice, jer se po rezultatima istraživanja pokazuje da istopolni parovi u sto posto slučajeva žele da imaju decu, što sa heteroseksualnim parovima nije toliko učestalo.¹⁶ Procenjuje se da bi u Nemačkoj moglo svake godine da se rodi 10000 više dece, kada bi samo lezbejski parovi imali iste mogućnosti za asistirano začeće kao heteroseksualni parovi.¹⁷

Deca istopolnih parova – rezultati nedavnih istraživanja

Brojna istraživanja, koja se već tri decenije vrše u Americi i Evropi, nedvosmileno dokazuju da je kvalitet roditeljstva, a ne seksualni identitet roditelja, suštinski činilac efikasnog roditeljstva i to je ono što je važno za dobrobit dece. Nema razlike u vaspitanju dece koju podižu lezbejski parovi od dece iz heteroseksualnih parova.¹⁸

Odgajanje dece u netradicionalnim i nepotpunim porodicama predstavlja činjenicu današnjice koja ne može da se ignoriše i smatra nepostojećom iz razloga ličnog neslaganja sa tim pojavama. Istraživanja dokazuju da

¹⁶ Gespräch mit dem Reproduktionsmediziner Heribert Kantenich (24.10.2008).

¹⁷ Naime, iako inseminacija nije zabranjena i lekari zakonski mogu da pruže tu uslugu, postoje administrativne prepreke u vidu uputstava medicinskog udruženja koje to zabranjuje iz etičkih razloga. Lekari i medicinsko osoblje se plaše od gubljenja licence pa to ne rade. Oni po istim etičkim pravilima mogu tako začeto dete da, posle 18. rođendana, obaveste o identitetu oca. Lezbejski parovi protestuju u toj situaciji, jer umesto da dobiju kompetnu uslugu, mogu samo da se obrate bankama sperme koje su oglašavane na internetu, ali one nisu dovoljno testirane protiv HIV-a.

¹⁸ <http://www.labris.org.rs/iz-sveta/istopolno-roditeljstvo-je-podjednako-dobro.html>, (Istopolno roditeljstvo je podjednako dobro), 11/05/2007, navedeno prema <http://gay.com>.

samostalni roditelji, roditelji usvojenog deteta, lezbejske majke i homoseksualni očevi, kao i istopolni parovi mogu da stvore porodičnu atmosferu i odgaje zdravu i dobro prilagođenu decu. Ipak, istraživanja ukazuju da deca u jednoroditeljskim porodicama češće pate zbog siromaštva i ekonomskih teškoća raznih vrsta (Penelope, 1994), da je veća mogućnost slabog uspeha u školi, problema u ponašanju i povećana pojava vanbračne trudnoće kod tinejdžerki.

Deca koja su rođena veštačkim osemenjavanjem rastu i razvijaju se normalno; seksualna orijentacija roditelja nije faktor koji utiče na dobrobit dece ili njihovu kasniju prilagođenost. Bez obzira na seksualnu orijentaciju roditelja, deca koja rastu u harmoničnoj porodičnoj sredini imaju prihvatljivo ponašanje. Biološka veza između roditelja i dece nije od suštinskog značaja za zdravlje dece. Kvalitet roditeljstva je mnogo značajniji faktor od same činjenice biološke veze.

Zajednica istopolnih roditelja je najbližnja zajednici u kojoj se nalazi jedan biološki roditelj deteta, dok je drugi očuh ili maćeha ili, pak, detetova tetka/ujak. To su porodične zajednice koje su se u praksi dokazale kao stabilne i za dečji razvitak potpuno adekvatne. Zbog toga ih treba omogućiti i istopolnim partnerima, jer pružaju deci kompletniju porodicu od jednoroditeljskih porodica.

Naravno, istraživanja dokazuju i da se deca koja odrastaju sa dva istopolna roditelja u svom razvitku suočavaju sa "fazom teškoća" kada se ne slažu sa činjenicom da je njihova porodica različita od većine ostalih porodica oko njih. Tu postoji i dosta bola, ali to je sve deo procesa odrastanja kroz koji prolaze i deca koja se razvijaju u tradicionalnim porodicama (faza kada deca negiraju roditelje). Ali deca odgajana u porodici homoseksualnog para odrastaju ojačana za to iskustvo i vrednovanja različitosti, koju inače svi postepeno uče kroz život. Istopolni parovi tradicionalne polne uloge i odnose obogaćuju pružajući model koji se naziva "child's gender flexibility".

Seksualna orijentacija roditelja nije sama po sebi nikakav dokaz navodne nesposobnosti da se bude roditelj. Lezbejke i homoseksualci, kao pojedinci i kao parovi, sposobni su i podobni da budu roditelji puni ljubavi kao i heteroseksualni ljudi. Vođenje računa o unapređivanju interesa i razvitku dece, ne daje razloga da se istopolnim parovima uskrati dozvola da se venčaju.

Seksualna orijentacija sama po sebi ne diskvalifikuje nikoga kao uspešnog roditelja punog ljubavi prema svojoj deci. Ali odnos roditelja je važan model za učenje, i za decu je važno da kao uzor imaju roditelje različitog pola, tako da se kao problem javlja ono što bi se moglo nazvati "preobilje informacija o

jednom polu, a nedostatak o drugom". Iako to jeste problem, on je svakako mnogo manji od porodičnog nasilja ili stalnih porodičnih problema druge vrste (npr. alkoholizam, zavisnost od droga ili kriminalitet jednog ili oba roditelja).

Ono što je deci potrebno da odrastaju kao srećna, zdrava i prilagođena jeste najpre porodični život bez stresa. Istraživanja dokazuju da je za dečji razvitak od najvećeg mogućeg značaja da odrastaju u porodičnoj atmosferi sa minimumom svađa, maksimalnom negom, maksimalnom podrškom, kao i veoma jakim i bliskom vezom između dece i roditelja. Homoseksualni roditelji u stanju su da obezbede toplu atmosferu prožetu ljubavlju. Ono što obezbeđuje porodičnu strukturu nije, dakle, isključivo biološka veza između roditelja i dece, već negovateljski odnos između roditelja i dece. Deca rođena, začeta veštačkim osemenjavanjem ili usvojena od istopolnih parova, nisu u situaciji povećanog rizika od problema u ponašanju i psihi. Istraživanja jasno ukazuju da nema nikakvih dokaza da bi samo jedna vrsta roditeljstva mogla da bude tako dominantno savršena da isključuje sve ostale oblike nebiološkog roditeljstva, kao što je usvojenje, roditeljstvo očuha i maćeha, hranjenje i roditeljstvo lezbejki i homoseksualaca.

Prema rezultatima tri studije vođene u Sjedinjenim Državama, Britaniji i Holandiji (Recer, 1997), deca rođena u lezbejskim parovima, bez obzira da li su začeta "prirodno" ili veštačkom inseminacijom, zdrava su i dobro prilagođena. Standardni psihološki testovi ne pokazuju nikakve razlike između dece heteroseksualnih i lezbejskih parova, a takođe se nikakva razlika ne uočava između dece začete "prirodno" i veštačkim osemenjavanjem.

Interes za decu lezbejskih parova porastao je u devedesetim godinama, jer je uočeno da se sve više lezbejskih parova odlučuje da ima decu. Šarlota Pitersen, istraživačica sa Univerziteta Virdžinija, navodi u pomenutom istraživanju da postoji pravi "lezbejski bejbi bum" u kasnim devedesetim, potvrđen statističkim pokazateljima, ali i opštim osećajem da je sve više dece lezbejskih parova. U Sjedinjenim Državama jedan od razloga za to je sve veća pristupačnost uslugama klinika za veštačko oplodavanje i banki sperme, koje pružaju sve pouzdaniju mogućnost začeca pomoću anonimnih donatora.

Rejmond Čen sa Univerziteta Virdžinija uporedno je analizirao nastavničke izveštaje o ponašanju dece lezbejskih i homoseksualnih parova sa ponašanjem dece heteroseksualnih parova u tri zemlje u kojima se vodilo istraživanje, i nije otkrio nikakve razlike između tih grupa dece. Takođe, i

deca lezbejskih i heteroseksualnih parova, začeta bilo prirodno ili veštačkim osemenjavanjem, razvijaju se u skladu sa normama šire društvene zajednice.

Interesantno je da Fiona Tasker, istraživačica sa Birbek Koledža (Holandija) dokazuje svojim istraživanjem da je lezbejska majka, koja nije biološki roditelj, mnogo više okupirana detetom nego otac u heteroseksualnom paru. Štaviše, biološka ne-roditeljka najčešće ima glavnu roditeljsku ulogu u podizanju zajedničkog deteta. Po rezultatima njenog istraživanja, 90% lezbejskih partnerki, ne-bioloških roditelja, smatra da je podizanje zajedničkog deteta, zajednički posao, koji zahteva njihovo puno i aktivno učešće, dok to isto smatra 37% heteroseksualnih očeva. U disciplinovanju dece uzima aktivno učešće 60% lezbejskih partnerki, bioloških ne-roditeljki, za razliku od 20% očeva iz heteroseksualnih parova.

Deca, čije su majke lezbejke koristile donacije sperme, su normalna i odrastaju isto kao i druga deca, potvrdilo je istraživanje Dutch-Speaking Free univerziteta u Briselu (Belgija) objavljeno u julu 2003. Istraživači/ce su pratile ili posmatrale 41 dete koje odrasta u takvim okolnostima, čiji je prosek godina bio 10, i u poređenju sa drugom decom koja su odrastala u heteroseksualnim porodicama, nisu našli nikakve razlike u njihovoj društvenoj prilagođenosti i psihološkom zdravlju. Nastavnici u školama koje pohađaju ta deca su se složili sa tom procenom.

U Irskoj su nedavno (maj 2009) objavljeni rezultati još jednog istraživanja pod naslovom "Deca istopolnih partnera su sasvim dobro" (Ring, 2009). Deca koja su vaspitavana i odrastaju u istopolnim porodicama su sasvim dobro, isto kao i deca koja žive sa svojim heteroseksualnim roditeljima, tvrdi irska stručnjakinja za decu, direktorka Dečjeg istraživačkog centra Triniti Koledža u Dublinu, prof. Šila Grin (Sheila Greene). Ona je izjavila da nema nikakvih dokaza da deca lezbejskih ili gej porodica doživljavaju probleme u odrastanju za koje su neki ljudi pretpostavljali da će im se dešavati. "Deca iz gej i lezbejskih porodica uopšte nisu učestalije i sama homoseksualna nego deca iz drugih porodica, oni nisu ni zbunjena, niti pate od ma kakvih mentalnih poremećaja ni u većem niti u manjem obimu nego deca koju podižu biološki majka i otac", navela je prof. Grin. "U diskusijama o tome ko u Irskoj treba ili ne treba da bude roditelj moraju da se uzimaju u obzir naučni dokazi umesto nezasnovanih pretpostavki ili na predrasudama zasnovana pogrešna uverenja o uticajima istopolnih porodica na decu". Grin je takođe navela da se "među mnogim uzrocima, zbog kojih se kod dece javljaju emotivni ili drugi problemi u ponašanju, ne nalazi seksualna orijentacija njihovih roditelja". Ipak je upozorila da "deca koju podižu istopolni roditelji nisu najprihvaćenija od svih i savetovala njihove roditelje da budu svesni izazova sa kojima se njihova deca mogu suočiti". Zna se

naime da postoji visok nivo homofobija i maltretiranja među mladim ljudima. Decu zadirkuju i kad nose naočare ili kada su im roditelji razvedeni, tako da se može očekivati da ih zadirkuju i zbog seksualne orijentacije njihovih roditelja. To samo znači da deca u životu mogu imati i loših trenutaka, kao svako drugi, ali ne i da će zadobiti psihološke ožiljke ili da će imati problema sa mentalnim zdravljem.

Većina dece je iskrena u vezi sa svojom porodicom i zbog toga ne snosi bilo kakve posledice, tipa stigmatizacije. Četrdeset i šest posto dece je izrazilo želju da sazna nešto više o svom ocu – više dečaci nego devojčice. Istraživanje je predstavljeno na konferenciji Evropskog društva za ljudsku reprodukciju i embriologiju u Beču.

Češki eksperti su tokom 2008. godine istraživali uticaj gej i lezbejskih roditelja na decu. Ova studija bi trebalo da bude završena sredinom 2009. kada će biti predstavljena javnosti. Slične studije sprovedene širom sveta nisu pokazale negativan uticaj istopolne seksualne orijentacije roditelja i u Češkoj preovlađuje mišljenje da je za decu bolje da žive sa istopolnim parovima nego u domovima za napuštenu decu.

Argument da će legalizacija braka istopolnih ljudi dovesti do legalizacije (širenja) prostitucije, poligamije i incesta je prosto gomila predrasuda koje ni na koji način nigde nisu dokazane niti postoje bilo kakvi racionalni razlozi za verovanje da bi to moglo da bude istina. Franko Grilini, odbornik levog centra je rekao da Italija nema zbog čega da se plaši jer 20 evropskih zemalja već ima "mnogo radikalnije" zakone. "Nijedna od ovih zemalja nije videla da su se obistinile apokaliptične prognoze u vezi sa sudbinom tradicionalne porodice", rekao je on. "Nasuprot tome, Danska, prva zemlja u kojoj je uveden brak između homoseksualaca, ima veću stopu rađanja od Italije".

Roditeljsko pravo je očigledno najspornije pitanje kod zakonskog regulisanja zajednice homoseksualaca. Naime, kao kontraargumenti za zakonsko omogućavanje homoseksualcima da sklapaju brakove ili slične zakonski regulisane zajednice, obično se navodi da oni ne mogu da imaju zajedničku decu (koja su po mnogima jedina ili bar glavna svrha braka). Ova linija argumentacije pretpostavlja uverenje da oni, i u slučaju da su biološki roditelji, ma kako da je do začeća došlo, ne bi smeli da imaju starateljstvo nad svojom decom, jer zbog svoje seksualne orijentacije navodno ne mogu da budu adekvatni roditelji, pa je za decu, navodno, vaspitno nepodobno da odrastaju u takvim "nenormalnim" uslovima. Zbog toga su na havajskom Vrhovnom sudu devedesetih godina prošlog veka izneti podaci o situaciji u američkom porodičnom životu. Iako se odnose na drugu zemlju, oni predstavljaju ilustraciju argumenata koji su generalni i univerzalni, i koji su

primenljivi svuda gde se vodi debata o zakonskoj regulativi životnih zajednica homoseksualnih parova.

Tako je rečeno da je za poslednjih 20 godina stopa brakova značajno opala među američkim građanima; u istom periodu srednja godina stupanja u brak žena je znatno porasla; za poslednjih trideset godina godišnja stopa razvoda je takođe porasla; za poslednjih 8 godina porastao je broj mladih odraslih osoba koje nevenčano žive zajedno; u toku poslednje dve decenije stopa rađanja među ženama je opala; u istom periodu rađanje dece izvan braka je poraslo proporcionalno među ženama svih rasa u Americi, a za poslednjih 30 godina dramatično je porastao procenat zaposlenih majki dece mlađe od 6 godina.

Usled svega toga, danas deca žive u znatno drugačijim uslovima nego što je to slučaj bio u prošlosti. Najčešća je pojava jednoroditeljskih porodica, tako da sve više dece živi u porodici samo sa jednim roditeljem, a to je uglavnom majka koja se nikada nije venčavala ili razvedena majka. Deca takođe često žive u novim porodicama svojih roditelja ponovo venčanih sa drugim partnerima, a deca sve češće žive sa oba svoja prirodna roditelja koji se nikada nisu venčavali. Od desetoro američke dece, 6 ipak živi u porodicama sastavljenim od njihovih prirodnih, venčanih roditelja, a 4 u drugim kombinacijama, uključujući i porodice sastavljene od nevenčanih prirodnih roditelja, kao i onih u čiji sastav ulaze i neki drugi srodnici, najčešće babe, dede, tetke, ujaci i slično, a takođe i osobe koje nisu u krvnom srodstvu. I na Havajima se deca podižu od strane svojih prirodnih roditelja, mačeha i očuha, baba i deda, tetki i ujaka, roditelja koji su ih usvojili, kao i od strane tzv. "hanai" roditelja (u hranjениčkim zajednicama), ali i od strane homoseksualnih i lezbejskih roditelja. Ne treba ispustiti iz vida ni činjenicu da takođe postoje i mnoge heteroseksualne porodice koje nemaju decu.

S druge strane, česte su heteroseksualne osobe koje se venčavaju bez želje da imaju decu ili se venčavaju iako su biološki nesposobni da imaju decu. Ta nemogućnost ili odsustvo želje da imaju decu uopšte ne umanjuje pravnu legitimnost njihove volje da stupe u brak. Nijednoj odrasloj osobi ne može da se zabrani sklapanje braka samo zato što ne može ili ne želi da ima decu.

Raznim stručnim nalazima i rezultatima istraživanja na Vrhovnom sudu Havaja je tada dokazano:

1. Da seksualna orijentacija roditelja ne predstavlja okolnost koja takve ljudi apriori diskvalifikuje da budu dobri, uspešni, odgovorni i odgovarajući roditelji, puni adekvatne roditeljske topline i ljubavi.

2. Homoseksualni i lezbejski roditelji kao i istopolni parovi imaju sve uslove da uzgajaju decu koja su srećna, zdrava i prilagođena.
3. Homoseksualni muškarci i lezbejke, kao i istopolni parovi, treba da imaju dozvolu da usvajaju decu, uzimaju ih u hranjenje i da ih neguju i uzgajaju kao zdravu decu, jer je dokazano da su u stanju da im obezbede potrebnu negu; oni su isto tako u stanju da budu odgovarajući roditelji kao i parovi sastavljeni od ljudi različitog pola.

Nije dokazano da će bilo kakve značajnije razlike u odgajanju dece proizaći kao rezultat činjenice da su ih odgajali roditelji istog pola, a ne roditelji različitog pola.

U poređenju sa bračnim parovima, tri kategorije zajednica okarakterisane su visokom nestabilnošću, tj. kratkotrajnošću veza, a to su veze homoseksualaca (muškaraca), lezbejki kao i vanbračne heteroseksualne veze. Rezultati istraživanja govore takođe i da su zajednice istopolnih parova posebno nestabilnije i kratkotrajnije od brakova raznopolnih ljudi. Treba, međutim, imati u vidu da venčani parovi imaju na raspolaganju razne privilegije, društveno priznanje i druge prednosti koje ih duže zadržavaju zajedno, što nije slučaj sa ostalim tipovima parova. Homoseksualni parovi nemaju zakonsku mogućnost da ostvare sve te prednosti i društvene povlastice omogućene heteroseksualnim parovima, što sigurno više doprinosi povećanoj nestabilnosti od samog karaktera odnosa.

Od osamdesetih godina uočene su promene u društvu – posebno pojava AIDS-a – koje su doprinele povećanoj monogamnosti i atraktivnosti življenja u stabilnoj vezi. Rezultati nedavno sprovedenih anketa jasno pokazuju da homoseksualne osobe oba pola, kao i heteroseksualne osobe oba pola, podjednako žele da se venčaju i da u obimu rasprostranjenosti te želje nema razlike. Rezultati istraživanja takođe ukazuju da istopolni parovi imaju, i mogu da ostvare uspešnu, uzajamno posvećenu vezu, punu ljubavi i uvažavanja.

Deca iz raznopolnih brakova imaju pomoć više članova porodice, a takođe i razne zakonske povlastice, kao što su zdravstvena zaštita, poreske olakšice za roditelje, javna pomoć roditeljima, dečiji dodatak, alimentacija ili druge garancije za izdržavanje dece, nasledna prava u odnosu kako na svoje roditelje, tako i na članove njihovih porodica i sl. Sva deca treba da imaju iste društvene mogućnosti da ostvare svoj maksimalni razvitak. Zato se deci homoseksualnih roditelja ne smeju uskratiti povlastice kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i životni standard, koji se bazira na materijalnom i društvenom statusu njihova oba roditelja. Status ljudi različitih polova, istih polova, pojedinačnih roditelja ili roditelja koji su

usvojili decu, ne sme biti osnova za bilo kakvo diskriminisanje dece, niti se deci smeju uskraćivati njihova jednaka prava. Jednostavno, deci se, zbog seksualne orijentacije njihovih roditelja, ne sme uskraćivati status, povlastice i zaštita koju uživaju druga deca.

Irski put u legalizaciju istopolnih zajednica

Irska vlada je krajem juna 2008. završila nacrt zakona o građanskom partnerstvu – Civil Partnership Bill (Wockner, 2008d). Registrovani partneri će imati i neka prava koja se inače priznaju bračnim drugovima, kao što su prava u domenu zajedničke svojine, socijalne zaštite, nasleđivanja, alimentacije, penzijskog osiguranja i poreza. Pravo usvojenja im međutim, neće biti priznato, izričito je naglašeno. Građansko partnerstvo će biti dostupno za parove koji su stariji od 18 godina i koji su pre tri meseca unapred dali izjavu da žele da se registruju. Okončanje partnerstva imaće iste posledice kao i razvod, pa partneri treba da provedu 4 u poslednjih 5 godina odvojeno da bi se partnerstvo moglo formalno raskinuti. Građansko partnerstvo nije namenjeno parovima različitog pola niti nekim drugim vrstama zajednica, kao što su npr. braća i sestre ili neki drugi srodnici. Iako nije namenjen raznopolnim partnerima ovaj zakon i njima dozvoljava da registruju suživot da bi regulisali svoju zajedničku finansijsku situaciju. Ipak to partnerstvo nije ni brak, jer bi takav institut bio u suprotnosti sa ustavnim članom 41. i njegovo uvođenje bi zahtevalo promenu ili novo tumačenje intencija Ustava.¹⁹

Parlamentarna partija Fianna Fáil dala je široku podršku vladinom pristupu rešavaju pitanja građanskog partnerstva posle izlaganja premijera i ministra pravde, jer će taj zakonski predlog dovesti Irsku na liniju većine država članica EU. Ministar pravde Dermot Ahern rekao je da će taj zakon ostvariti pravnu sigurnost priznatu osobama u dugotrajnim zajednicama, a koji bez toga mogu da budu vrlo ranjivi, izloženi raznim rizicima i neizvesnostima bez obzira da li je do kraja veze došlo usled raskida ili smrti. Ministar pravde objašnjava da taj zakon ne omogućava brak istopolnim parovima, ali im omogućava građanskopravno priznanje koje sadrži značajan broj prava potrebnih da bi mogli da žive kao svi normalni ljudi.

¹⁹ Move toward Civil Partnership law, RTE NEWS, 24. jun 2008. 16:07. Detaljnije videti na:
http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/General_Scheme_of_Civil_Partnership_Bill
<http://www.rte.ie/news/2008/0624/marriage.html>
<http://www.breakingnews.ie/ireland/mhgbqlcwsnoj/>

Predloženo građansko partnerstvo se smatra velikim dostignućem irskog društva i još jedan dokaz njegove otvorenosti.²⁰ Hiljade lezbejskih i homoseksualnih parova u Irskoj uskoro će moći da koriste pravne instrumente u rešavanju mnogih problema svakodnevnog života. Zakoni o ravnopravnom statusu i ravnopravnosti u radnim odnosima biće amendirani unošenjem odredaba o zaštiti građanskog partnerstva što predstavlja značajno proširenje principa ravnopravnosti.

Možda je najvažnije da je irski zakonodavac time stvorio klimu i prostor u kome dva ljudska bića koja su izabrala jedno drugo mogu da izraze svoju ljubav. Do sada je lezbejskim i homoseksualnim parovima bila uskraćena porodična zaštita, ostavljajući ih u statusu stranca u odnosu na sopstvenu decu ili decu koju gaje, negirajući im bilo koji status koji društvo omogućava kroz svoje pravne mehanizme (Kerr, 2008).

Sedamnaestogodišnja Kler O'Konel je rekla članovima irskog parlamenta²¹ kada su se ona i njena porodica sreli da razgovaraju o pitanju istopolnog braka: "Mi idemo u školu, igramo košarku i slušamo muziku. Jedemo špagete i radimo domaće zadatke. Tu nema ničeg ekstremnog, mi ne živimo u hipi komuni i jedina razlika je u tome što su nam roditelji dve žene. Želim samo da znam da li političari misle da je u redu to što moja mama i njena partnerka ne mogu da se venčaju. Želim samo da uvide da je naša porodica normalna i da je, zaista, skoro dosadna".

Priča ove porodice, poput priča mnogih irskih porodica, nije jednostavna. Kler i Der su su deca iz prethodnog braka njihove majke Kortni. Njihov otac se ponovo oženio, a one se nadaju da će i njihova majka imati isto takvo pravo. Devojčice su prošlog avgusta bile deveruše na venčanju njihovog oca i maćehe i kažu da bi volele da jednog dana imaju istu ulogu na venčanju njihove majke. "To nam je zaista važno" rekla je Kler, "želele bismo da možemo da kažemo da imamo pravu porodicu, a ne da svako može da je dovodi u pitanje. Želimo da ljudi vide da deca lezbejskih roditelja nisu opterećena ko zna kakvim problemima, mi smo normalne i zaslužujemo ista prava kao i svi drugi."

Za njihovu srednju školu u Dublinu nije nikakav problem što su im roditelji lezbejke. "Nikada nije bilo negativne reakcije" rekla je Der, "ne bismo želele da to partnerstvo bude poput dozvole za psa, kada morate da podnosite molbe za svako pravo koje vam je potrebno, umesto da vam daju sva vaša

²⁰ Proposed civil partnership is a great achievement, *Irish Times*, 26 June 2008, "Opinion" page.

²¹ Razgovore članova istopolnih porodica sa članovima irskog parlamenta, organizuje "Bračna jednakost", lobistička grupa iz Dablina.

prava, kao što je to slučaj sa heteroseksualnim osobama, i zato je potrebno da javno iskažemo naše mišljenje". "Mislim da se ljudi plaše nepoznatog", rekla je Kler, dok je Der dodala da je život uz dve žene koje su im roditelji učinio da ona i njena sestra postanu osobe bez predrasuda. "Ima ljudi u ovoj zemlji koji možda nikada nisu ni sreli homoseksualca i koji su stoga možda zabrinuti zbog toga što nas dve za roditelje imamo lezbejke, ali pogledajte mene i Der, nismo tako loše, zar ne? Uopšte nismo loše".

Homofobija

Uzrok nepoverenja prema istopolnim zajednicama i negiranja mogućnosti da takve zajednice budu zakonski priznat okvir za podizanje dece su diskriminatorne predrasude homofobnog tipa.

Istraživanje Eurobarometra o postojanju diskriminacije u EU, koje je objavljeno u julu 2008. godine (Commission of European Community, 2008), otkriva da je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije viđena kao drugi najrasprostranjeniji oblik diskriminacije u EU, posle diskriminacije na osnovu etničkog porekla. Tri zemlje gde je taj problem viđen kao posebno prisutan su Kipar (gde 73% ispitanika odgovara da je ta vrsta diskriminacije veoma rasprostranjena), Grčka (73%) i Italija (72%). Suprotno tome, niz zemalja EU članica doživljava diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije kao manje prisutnu: Bugarska (20%), Češka (27%) i Slovačka (30%). Važno je primetiti da je manje ispitanika iz tih zemalja prijavilo da imaju lezbejke ili gejeve za svoje prijatelje. Dodatno, u gotovo svim zemljama EU većina ljudi veruje da je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije sada manje prisutna. Interesantno je takođe spomenuti da se diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije mnogo više prijavljuje kao nešto što je viđeno nego kao neposredno iskustvo. Naime, samo 1% svih EU građana navodi da su bili lično diskriminisani na osnovu svoje seksualne orijentacije.

Kako se navodi u policijskim statistikama, oko 10 procenata svih žrtava homofobnih napada su heteroseksualne osobe, dakle lica za koje se pogrešno pretpostavilo da su homoseksualne zbog njihovog izgleda, nalaženja u društvu sa homoseksualnim osobama ili na mestima gde se oni okupljaju ili nekih drugih razloga. Ta činjenica može i treba da bude korišćena kao snažan argument da homofobija predstavlja veliku opasnost za celo društvo, a ne samo za istopolno orijentisane osobe.²²

²² Rezultati istraživanja objavljeni su 11. januara 2008. na mejling listi Euro-Queer.

Zaključne napomene

Iako odudaraju od modela heteroseksualne porodične zajednice istopolna partnerstva nisu pogubna za tradicionalne porodične vrednosti niti su odraz promiskuitetnog, antisocijalnog ponašanja, izbegavanja roditeljstva, a još manje negiranja postojanja porodice. One su upravo suprotno, odraz nastojanja istopolno orijentisanih osoba da u svojim životima ne budu lišeni porodice, roditeljstva i svega onoga što znači stabilna, monogamna, emotivna/seksualna, društveno-pravno regulisana konvencionalna zajednica.

Ne postoji nikakav uverljiv dokaz o povezanosti pada sklapanja heteroseksualnih brakova usled omogućavanja licima homoseksualne orijentacije da ozakonjavaju svoje zajednice, niti je bilo kakav pad uočen u nekoj od pomenutih zemalja koje pravno priznaju istopolna partnerstva. Homoseksualnost nije zarazna bolest, već manjinski varijetet normalne ljudske seksualnosti, a heteroseksualni ljudi nikada i nikako ne postaju homoseksualni zato što homoseksualnost nije zabranjena, a istopolne veze dozvoljene. Ne samo što porodica nije uništena ili obezvređena omogućavanjem pravne priznatosti drugim vidovima porodičnih zajednica, već je, naprotiv, kao institucija ojačana time što se većem broju ljudi omogućava pravna stabilnost i prednosti porodičnog života.²³

U evropskim zemljama niskog nataliteta istopolne zajednice uočene su kao još jedan demografski vredan potencijal za stvaranje i podizanje potomstva koji zavređuje da bude podržan, a ne bezrazložno osujećivan ili diskriminisan. Niz evropskih i drugih zemalja sveta, među najnovijim primerima su Norveška i američka država Konektiket, su pravno regulisale tu pojavu, kao odraz zaštite i unapređenja ljudskih prava seksualnih manjina, ali i kao meru podsticanja rađanja, uočavajući i priznajući nemale demografske kapacitete takvim zajednicama. Tako je, na primer, sredinom marta 2008. godine norveška vlada²⁴ objavila predlog zakona prema kojem će istopolni partneri steći pravo na građansko venčanje i usvajanje dece. "Život istopolnih partnera jednako je vredan kao i onih različitog pola i zato homoseksualci moraju da dobiju pravo da se venčaju. Ovaj novi predlog neće oslabiti instituciju braka nego će je ojačati", stoji u saopštenju ministarke za decu i ravnopravnost polova Anniken Huitfeldt, koja je dodala da brak kao institucija neće postati manje vredan ako će više ljudi moći da ga koristi, nego je situacija baš suprotna. Norveška, inače, poznaje institut registrovanog partnerstva vrlo sličan braku još od 1993. Norveški parlament

²³ <http://www.labris.org.rs/iz-sveta/istopolno-roditeljstvo-je-podjednako-dobro.html>, (Istopolno roditeljstvo je podjednako dobro), 11/05/2007, navedeno prema <http://gay.com>.

²⁴ www.pinknews.co.uk.

je, prema očekivanjima, početkom jula 2008. godine usvojio zakon kojim se izjednačavaju heteroseksualni i homoseksualni parovi.²⁵ Poslanici su, nakon oštre debate, usvojili tekst sa 84 glasa za i 41 protiv.²⁶ Oni koji su pozdravili donošenje ovog zakona smatraju da je njegov značaj jednake važnosti kao i uvođenje opšteg prava glasa.²⁷

Desetog oktobra 2008. godine u američkoj državi Konektiket Vrhovni sud je objavio svoju istorijsku odluku.²⁸ Bazirajući svoj stav na odredbi o jednakoj zaštiti iz Ustava, sudije su odlučile da je do tada postojeće istopolno partnerstvo diskriminatorna institucija, tako da je pravno shvatanje braka koje je postojalo u Konektiketu moralo da se promeni da bi bolje odrazilo uvažavanje prava onih koji su ovlašćeni da dobiju ustavnu zaštitu. "Tumačenje odredaba Ustava naše države, u skladu sa čvrsto ustanovljenim načelom jednake zaštite, vodi neizbežno do zaključka da su istopolni parovi ovlašćeni da se venčavaju po svojoj volji i odluci kao i svi drugi", odlučila je većina sudija Vrhovnog suda te države. "U slučaju suprotne odluke morali bismo da primenjujemo jedan komplet ustavnih odredaba na homoseksualne osobe, a drugi na heteroseksualne",²⁹ što nije pravno moguće.

Novi Ustav Ekvadora, izglasan 28. septembra 2008. sa 64% podrške na referendumu, navodi se kao najnoviji primer promena. Naime, najvišim pravnim aktom jedne države daje se osnova za nediskriminativni pristup pitanju istopolnih zajednica. Ukratko, on priznaje porodice različitog tipa, daje sva prava istopolnim zajednicama, kao i zajednicama nastalih na osnovu sklopljenog braka. Ali brak ostaje moguć samo između žene i muškarca i

²⁵ Norway adopts gay marriage law, 2008/6/11. Detaljnije videti na:
http://afp.google.com/article/ALeqM5jko_BIHizUFFqUtmEaUrAEoPXFwW;
<http://www.norway.org.au/consular/Marriage/marriage.htm>

²⁶ Tri partije vladajuće koalicije levog centra i dve opozicione stranke su glasale za nacrt zakona, dok su se tom nacrtu usprotivili demohrišćani i narodnjačka desnica.

²⁷ "Značaj te odluke može da se poredi sa uvođenjem prava glasa za sve", rekao je tokom debate predlagatelj zakona, član Laburističke partije Gun Karin Gul.

²⁸ U Harfordu, Konektiketu, 10.10.2008. Vrhovni sud je odobrio istopolnim parovima pravo da se venčavaju. Odluka se bazira na odredbi Ustava te države o jednakoj zaštiti, pa je u skladu s tim zaključeno da je postojeća građanska zajednica diskriminatorna i da brak mora da odražava savremenije uvažavanje položaja onih kojima je neophodna ustavna zaštita. Detaljnije videti na:

<http://www.courant.com/news/politics/hcu-gaymarriage-1010,0,7812756.story>
<http://www.courant.com/news/politics/hc-marriage-poll,0,1814562.poll>
<http://www.courant.com/video/?slug=hc-gaymarriageruling-wn>
<http://www.courant.com/news/politics/hc-gaymarriage-sg,0,4803956.storygallery>

²⁹ Mark Spencer, Elaine Griffin, Daniela Altimari, High Court Grants Gay Marriage Rights.
<http://www.courant.com/news/politics/hcu-gaymarriage-1010%2C0%2C7812756.story>;
<http://tinyurl.com/3ppxtj>.

jedino oni mogu da usvajaju decu. U njegovom članu 67. navodi se: Priznaju se porodice različitog tipa (ali) Brak je zajednica između muškarca i žene. Član 68: Stabilne i monogamne zajednice između dve nevenčane osobe koje uspostave *de facto* zajednicu života proizvodiće ista prava i obaveze koje uživaju i one porodice koje su zasnovane kao takve putem sklapanja braka (ali) Uslovi usvojenja se primenjuju samo na parove različitog pola.

Jedna ljubavna priča sa srećnim (roditeljskim) ishodom

Veštačkom oplodnjom lezbejke Karen Vesolovski i Marta Padžet istog dana su na svet donele po par blizanaca, ali iako su ih rodile različite žene, ova deca imaju iste roditelje. Za njihovo začeće iskorišćena je sperma istog donatora, a jajne ćelije samo jedne od njih dve. Posle oplodnje po dva embriona bila su usađena u svaku od žena. Ovaj način da se ostane u drugom stanju bio je poslednji pokušaj ovih lezbejki da posle tri godine dobiju potomstvo. "Moj biološki sat je kucao. Mnogo novca smo potrošile na različite pokušaje začeća i već smo bile na izmaku snage. Pokušale smo bukvalno sve što su nam lekari predložili i, kada smo već bile na korak da odustanemo, Marta mi je ponudila implantaciju svojih jajnih ćelija. Pomislila sam: zašto da ne?", kaže Karen Vesolovski (42), koja radi kao terapeut (Bulatović, 2008).

Posle devet meseci Marta je rodila Sofiju i Aleksa, a Karen Sijenu i Endrua. Njihova ljubavna priča počela je pre osam godina, dok su zajedno radile u Domu zdravlja u Hemetu u Kaliforniji. U početku su bile samo prijateljice, ali taj osećaj je vremenom prerastao u nešto više. Interesantno je da Marta iz braka s bivšim mužem Dejvidom već ima desetogodišnju ćerku Juliju. "Posle razvoda sam izlazila sa muškarcima i ni na kraj pameti mi nije bilo da se zaljubim u ženu. Onda sam srela Karen i sve se promenilo", kaže Marta Padžet (38), medicinska sestra. Njih dve su zahvalne okolini što ih nije osuđivala zbog odluke da imaju zajedničku decu. "Bile smo presrećne kad nam je lekar saopštio da smo trudne. Od početka je postojala velika šansa da rodimo blizance. Trenutak kada smo na ultrazvuku ugledale četiri mala srca kako kucaju ne opisuje se rečima", izjavila je Marta. "Prezadovoljne smo što su bebe braća i sestre, jer će jedni drugima kroz život biti velika podrška. Naša porodica je sada kompletna", kažu srećne majke.

Literatura

- BULATOVIĆ, R. (2008). "Lezbijska ljubavna bajka krunisana s dva para blizanaca", *24 sata*, 31.jul, str. 6.
- COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITY (2008). *Eurobarometer 296 – Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes* (Brussels: Eurobarometer):
http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/pubst/stud/euro_b08_en.pdf.
- D'AUGELLI A. R., H. J. RENDINA, K. O. SINCLAIR (2008). "Lesbian and Gay Youth's Aspirations for Marriage and Raising Children", *Journal of LGBT Issues in Counseling*, Vol. 1, No. 4, pp. 77-98.
- KERR, Á. (2008). "Same-sex Legislation to Stop Short of Marriage", *Irish Independent*, June 25.
- PENELOPE, J. (ed.) (1994). *Out of the Class Closet, Dykes of Poverty: Coming Home* (Los Angeles: The Crossing Press).
- RECER, P. (1997). "Lesbian's Kids Emotionally Sound", *The Associated Press*, April 4.
- RING, E. (2009). "Children of Same Sex parents 'Do Just as Well'", *Irish Examiner*, May 8. <http://examiner.ie/ireland/children-of-same-sex-parents-do-just-as-well-91233.html>.
- WOCKNER, R. (2008a). "Swedes Support Full Same-Sex Marriage", *International News #718*, January 28.
- WOCKNER, R. (2008b). "Spaniards Support Same-Sex Marriage Law", *International News #719*, February 4.
- WOCKNER, R. (2008c). "Iowans Support Civil Unions but Not Same-Sex Marriage", *National News #9*, March 10.
- WOCKNER, R. (2008e). "Vermonters Favor Same-Sex Marriage", *International News #12*, March 31.
- WOCKNER, R. (2008d). "Ireland Finalizing Partnership Bill", *International News #728*, April 7.
- WOCKNER, R. (2008f). Rex Wockner, "Poll: New Jerseyans Ready for Same-Sex Marriage", *National News #33*, August 25.
- WOCKNER, R. (2008g). "GLAAD: 1049 U.S. Daily Newspapers Accept Gay Wedding Announcements", *National News #33*, August 25.
- WOCKNER, R. (2008). *National News #35*, September 8.
- WOCKNER, R. (2008h). *International News #752*, September 22.
- <http://www.age-platform.org> (AGE – the European Older People's Platform).

<http://www.courant.com>.

<http://www.edf-feph.org> (European Disability Forum).

<http://www.enar-eu.org/en> (European Network Against Racism).

<http://www.ilga-europe.org/> (European Region of the International Lesbian and Gay Association).

<http://www.womenlobby.org> (European Women's Lobby).

<http://www.youthforum.org> (European Youth Forum).

Zorica Mršević

Istopolne zajednice i deca

Rezi me

Početna izlaganja sadrže podatke o dva glavna pravna oblika regulisanja istopolnih zajednica, građanske zajednice ili partnerstva i istopolnog braka, gde se navode zemlje i razni modaliteti pravnog regulisanja ovih statusa. Glavni deo teksta je posvećen prezentiranju rezultata nedavnih istraživanja o raznim aspektima dece istopolnih zajednica. On sadrži izlaganja grupisana u četiri osnovna poglavlja: prihvaćenost istopolnih zajednica, prihvaćenost zakonskog priznavanja istopolnih zajednica, porodični planovi istopolno orijentisane omladine, kao i odgajanje dece u istopolnim zajednicama. Rad sadrži i konkretne slučajeve gde se pravna regulativa i društvene promene prelamaju kroz prizmu pravnih promena npr. u predavljanju irskog puta u legalizaciju istopolnih zajednica. Navedena je i konkretna priča dveju žena krunisana rađanjem njihovo četvoro dece. Razloge protiv i negativne reakcije autorka navodi u odeljku pod naslovom Homofobija. U Zaključnim napomenama autorka navodi primere nedavnih pravnih promena kao što je primer Norveške, Ekvadora i američkih država Kalifornije i Konektiketa. Navodi se takođe da su u evropskim zemljama niskog nataliteta istopolne zajednice uočene kao još jedan demografski vredan potencijal za stvaranje i podizanje potomstva koji zavređuje da bude podržan, a ne bezrazložno osujećivan ili diskriminisan.

Iako odudaraju od modela heteroseksualne porodične zajednice, istopolna partnerstva nisu pogubna za tradicionalne porodične vrednosti niti su odraz promiskuitetnog, antisocijalnog ponašanja, izbegavanja roditeljstva, a još manje negiranja postojanja porodice. One su upravo suprotno, odraz nastojanja istopolno orijentisanih osoba da ne budu lišeni porodice, roditeljstva i svega onoga što znači stabilna, monogamna, emotivna/seksualna, društveno i pravno regulisana konvencionalna zajednica.

Ključne reči: *istopolne zajednice, deca, roditeljstvo, nizak natalitet, porodično pravo*

Zorica Mršević

Same Sex Families and Children

S u m m a r y

Introduction comprises the information on two main forms of same sex families, civic partnership (same sex partnership) and same sex marriage. Countries and various status modalities of legal regulations are mentioned. The main part of the text is dedicated to presentation of the findings of the most recent research on various aspects regarding children of same sex partnerships. It comprises presentations grouped in four main chapters: acceptance of same sex partnerships, acceptance of legal recognition of the same sex partnerships, family plans of homosexual teenagers, and raising children within and by the same sex partners. Also the real life cases mirroring legal changes through their life destinies are presented, such is e.g. the Irish way to legalization of the same sex partnerships. In addition, a love story of two women crowned by giving birth of their four children is mentioned. Reasons against and negative reactions the author puts under the title Homophobia. In the Concluding remarks, the author presents the most recent examples of legal changes happened in Norway, Ecuador, and in the American states of California and Connecticut. It was also stated that in European countries of low birth rate, the same sex families are inevitably identified as one of demographically valuable source of creating and raising children, which is worthy to be supported, rather than being hindered without reason and discriminated.

Although different than a model of heterosexual family, same sex partnerships neither are harrowing to traditional family values, nor reflex of any kind of promiscuous, antisocial behavior, avoidance of parenthood, and negation of family. Quite opposite, these families are an outcome of endeavors of homosexuals not to be deprived of family, parenthood and all of other values of stabile, monogamous, emotional/sexual socially accepted and legally recognized and regulated conventional family.

Key words: *same sex families, children, parenthood, low natality, family law*